

афинитет към „по-тихи“ и по-малко „театрални“ поети. В писаното за Левчев Топалов се стреми да бъде обективен, посочва дори отделни верни детайли, но в крайна сметка портретът не се получава. Поезията на Левчев се разглежда изолирано от поезията на Пеню Пенев, Вл. Башев и някои съвременни светски поети, взета е някак сама за себе си. Топалов като че ли е написал скицата си за Левчев не по вътрешно убеждение, а по задължение, защото не е могъл да го откъсне от най-значителните представители на поколението. Насочването към един поет, който не е напълно „негов“, който стои далеч засега от критическите му сетива, не дава плодотворни резултати, колкото и да са налице добросъвестност и старание. Критикът не е могъл да почувствува вътрешния драматизъм, достигащ до трагизъм в лириката на Левчев, остава далеч също от модерната съвременна асоциативност на поета, от задъханата ритмика на стиха му.

За поезията на Първан Стефанов и Слав Хр. Караславов Топалов пише с повече усет и разбиране. Правилно е отбелязана склонността у П. Стефанов към анализиране, към философски обобщения, в които често се долавя ирония. На места се е получило известно надценяване на поезията на П. Стефанов или поточно — няма я тънката разграничителна линия между него и някои подобни на него поети. Характеристиката за Слав Хр. Караславов е по-убедителна. Добре е, че са доловени новите кълнове в развитието на поета, успешните прояви на „интелектуализъм“ в последните стихове на Слав Хр. Караславов.

В третата част от книгата си Топалов показва истинските си качества на критик най-добре, когато се обръща към поезията на Петър Краангов и Дамян Дамянов. Колкото и да се стреми навсякъде да бъде спокоен и обективен, понякога той нарушава (в добрия смисъл на думата) обективността и издава критическите си външения и предпочитания. Готов е да брани „своите“ поети от евентуални нападки и от известно омаловажаване, което понякога се е случвало. Без да величае своите любимци, вземайки под внимание отделните им слабости, Топалов воюва за тяхното утвърждаване. И тъкмо тогава проявява най-добре благодарното си призвание на критик. По този път именно Топалов достига постепенно до някои свои критически открития. Вникването в трагизма и благодарството на интимната лирика на Д. Дамянов остава едно от най-хубавите места в книгата „Споделено за поезията“. Особено върно тук е твърдението, че всеки поет има право на „своя“ тема.

Топалов доказва правото си и в бъдеще да има „свои“ теми, които да защитава със страст и убеждение.

Ваня Бояджиева

„ДРЕВНЕРУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА И ФОЛКЛОР“ от В. П. АДРИАНОВА-ПЕРЕТЦ

Изд. Наука, Ленинград, 1974. 170 с.

Издаването на сборници с публикувани работи, особено когато техният автор не е вече между живите, обикновено е израз преди всичко на почит към учения и цели по-ясното изтъкване на неговите схващания по един или друг научен проблем. Без да подценяваме тази страна — тъй като Варвара Павловна Адрианова-Перетц (1888—1972) действително си спечелила огромен авторитет сред светската и световната научна общественост, — трябва веднага да изтъкнем, че разглежданият сборник далеч надхвърля рамките и значението на едно мемориално издание. Събраните в него студии и статии и до днес не са загубили нищо от свежестта на новите научни идеи, които извършиха прелом в методологията и методиката на подхода към взаимоотношенията между фолклор и литература в Средновековието.

Печатани в периода 1949—1959 г. (с изключение на статията „К истории русской пословицы“, публикувана през 1934 г.), събраните в сборника работи са посветени на взаимоотношенията между средновековната руска литература и фолклора. Но теоретичните обобщения, до които достига авторката, надхвърлят националната проблематика и имат общопринципно значение. Особен интерес в това отношение будят първата статия — „Древнерусская литература и фольклор“ (к постановке проблемы) и студията „Историческая литература XI — начала XV века и народная поэзия“. В следващите ги конкретни изследвания детайлно се доразвиват и илюстрират с ярки примери основните идеи, залегнали в тях.

Изследванията на В. П. Адрианова-Перетц доказват ограничеността и теоретическата непълноценност на традиционния подход към проблема „фолклор и литература“ — търсене на преки взаимодействия между отделни фолклорни и литературни произведения. Според нея основният въпрос — и това е качествено новото

в научната ѝ концепция — е въпросът за мирогледа на автора на литературно и на фолклорното произведение, за отношението на художника към действителността, за оценката на историческите събития и действащите лица, за художествените методи на литературния и народния творец. „Свойственното писателско и народно поетско отношение к исторической действительности, оценка ими событий и лиц, задачи художественного отражения жизни в слове и методы, которыми эти задачи осуществляются, — вот что составляет основной предмет сравнительного изучения исследователя, поставившего перед собой проблему взаимоотношения древнерусской литературы и фольклора“ (с. 8). Тази програмна методологическа мисъл с пълна сила важи за всички средновековни литератури и съответстващата им фолклор. Въпросът се поставя на типологическа основа. „Так, установление внутреннего родства древнерусской литературы, в ее лучших образцах, с фольклором вскрывает характер ее народности“ (с. 10). И по-нататък: „Общность художественного метода древнерусской литературы и фольклора, независимая от непосредственного „влияния“, возникает иногда и потому, что обе разновидности словесного творчества опираются на одно и то же явление действительности“ (с. 11).

Тези мисли на В. П. Адрианова-Перетц пряко кореспондират с актуалните за съвременната наука опити да се изследва типологията на културата, в частност на словесното творчество. Нейните изводи са напълно в съответствие с резултатите от тези типологически обобщения, при които средновековните литератури и фолклорът се отнасят към типа каноническо изкуство.¹ Тази типологическа близост дава възможност правилно да се обяснят сходствата и различията между литература и фолклор на различните структурни нива — от принципите на изграждане на образите до езиково-стилистичните средства.

Своите мисли за типологическата близост между фолклора и литературата авторката детайлизира, разглеждайки въпроса за идеализацията и хиперболизацията като принцип на изграждането на художествения образ. „Этот прием идеализации, направленной к созданию определенного образа, наделенного и реальными, но и гиперболизированными чертами, и „желательными“ с точки зрения идейного замысла автора качествами, — аналогичен у народного поэта и у некоторых писателей средневековья. Задача исследователя — вскрыть историческую обуслов-

ленность такой аналогии, показать ее связь с самой целеустремленностью данного типа словесного творчества — устного и письменного“ (с. 12).

Изключително важна от методологическо гледище е и мисълта на В. П. Адрианова-Перетц, че „... фольклора „вообще“, с единой целеустремленностью, с единым отношением к действительности, не было даже в пределах каждого отдельного исторического момента“ (с. 13). От това следва, че преди да се изясни връзката между фолклор и литература във всеки конкретен случай, трябва да се направи точна класово-мирогледна оценка на съответния фолклорен материал, да се изясни „фолклором какого класса воспользовался писатель, сохранил или изменил он самую сущность использованного устного материала, а также чем вызвано его отношение к этой сущности“ (с. 13). Т. е. не бива да се говори за връзките на средновековната литература „вообще“ с фолклора „вообще“ — различните направления на средновековната литература (делена най-общо на официална и демократична) по различен начин контактуват с фолклора, който също не е еднороден по своята мирогледна и класово-идейна насоченост. Тези разсъждения са от значение и при разглеждането на един друг момент от връзките на фолклора и литературата — възникването на особените форми на „масова култура“ в епохата на късното Средновековие и ранното национално възраждане в славянските страни, при което се сближават и дори сливат съвсем определени пластове от литературата и фолклора.²

В. П. Адрианова-Перетц подлага на строга научна критика традиционния похват на търсене на заримствувани от фолклора сюжети в литературата (свързан с преувеличаване ролята на т. нар. „странствуващи сюжети“) и обясняването на всеки народен езиково-стилен израз в средновековно литературно произведение с пряко влияние на съответна фолклорна творба.

¹ Срв. например Проблема канона в древнем и средневековом искусстве Азии и Африки. — В: Сборник статей. М., 1973. с. 16—22.

² Срв. общата типологическа схема и разсъжденията за сближаването на фолклора и литературата на нивото на масовата литература, които прави Ю. Лотман. О содержании и структуре понятия „художественная литература.“ — В: Проблемы поэтики и истории литературы. (К 75-летию ... М. М. Бахтина), Саранск, 1973. с. 31, въпреки че там не е посочена разслоеността на фолклора. На преходните явления между фолклор и литература, отнасящи се към категорията на „масовата култура“, се сира П. Дилек в доклад да си на III международ. конгрес на Асоциацията за изследване на Югоизточна Европа (вж. сп. Български фолклор, 1975, 1, с. 67).

Без да отрича и тази форма на връзка между фолклор и литература, изследователката основателно изтъква, че сюжетното сходство в много случаи се дължи на сходните възгледи на народния и литературен творец за определено историческо събитие, което е обект на отражение. А близостта на целите, задачите и метода на изобразение могат да доведат до използване на едни и същи езиково-стилни средства, почерпени от богатството на народния език. В изследването „Слово о полку Игореве и устна народна поезия“ този въпрос е подробно разработен. Ще приведа само едно обобщение: „В самом мировоззрении автора „Слова“ были такие черты, которые сближали его с творцами устного исторического эпоса прежде всего в оценке изображаемых событий, в задачах ее художественного отражения. Отсюда, как увидим, и частичное совпадение некоторых проявлений художественного метода в „Слове“ с теми или иными устными жанрами. Прямым результатом этой общности задач и метода явилось и усвоение писателем устно-поэтической фразеологии“ (с. 101).

В. П. Адрианова-Перетц изтъква значението и на друга една страна от взаимодействието между средновековна литература и фолклор, която има голямо значение за методиката на изследователската работа. Става дума за използването на средновековната литература като източник за историята на фолклора в средните векове. При започналото много късно системно събиране на фолклорен материал средновековната литература често е единственият източник за възстановяване картината на състоянието на фолклора в отдалечени периоди. От една страна, в средновековната литература се намират много косвени свидетелства за фолклора, от друга — в редица случаи (авторката посочва някои от тях на с. 17—18, както и на много места в конкретните изследвания) средновековните литературни произведения са съхранили в по-голяма или по-малка степен оригинални моменти от народното словесно творчество. Тяхното внимателно издирване е от голямо значение за фолклористиката, а оттам и за сравнителните изследвания. Естествено тук има редица трудности — не може винаги със сигурност да се отчете степента на намеса на автора на литературната творба в

използвания от него фолклорен материал. Но една прецизна структурна характеристика на жанровете на средновековната литература, от една страна, и на фолклора, от друга, би дала възможност да се повиши сигурността при такова отсяване на интерполирания фолклорен материал.

Естествено във всички работи на В. П. Адрианова-Перетц се посочват не само сходствата, но и различията между двете художествени системи — фолклорната и литературната. Съзнанието за тяхното типологично сходство дава възможност по-ясно да се очертаят и принципните различия. Приликите и различията не се търсят външно, формално, а в тяхната диалектична връзка. Всяка прилика, за да бъде такава, се реализира на базата на някакво различие, на обособеност на двете системи, които се съпоставят и същевременно всяко различие, за да бъде изтъкнато като такова, трябва да се разглежда на базата на съпоставимостта, на сходството, произтичащо от типологическата общност на двете системи. Без да е формулирана ясно, тази диалектическа постановка пронизва цялата работа на В. П. Адрианова-Перетц върху проблема „фолклор и литература“.

Невъзможно е в една кратка рецензия да се обхванат всички въпроси, разглеждани от авторката задълбочено и детайлно. Тук бе направен опит да се изтъкнат най-важните от методологическо и методическо гледище. Към фундаменталните постановки на В. П. Адрианова-Перетц в последно време се ориентира и нашата наука,¹ но мащабното разработване на проблема за взаимоотношенията между средновековната българска литература и фолклора все още е предстояща задача. И за нейното успешно изпълнение здрава основа представляват научните идеи на В. П. Адрианова-Перетц, изпъкнали ярко в разглеждания сборник.

Красимир Станчев

¹ Вж. П. Динев, „Фолклор и литература. — В: Фолклор и литература, С., 1968; Д. Петканова-Тотева, „Различия и сходства между народно и литературно творчество през Средновековието, в книгата ѝ „Хилядолетна литература“, С., 1974.